

Ruhun Zamanı (Oedipus 50)

Şu halde Freudçu “Bilinçdışında zaman kavramı yoktur” önermesi düz ve kaba haliyle anlaşılmalı, dahası sorunsallaştırılmalıdır demek ki. Ruhun, ruhlarımızın farklı bir zamanı vardır çünkü. Mesele basitçe, çizgisel/kronolojik bir zamansallığa ve sıradan nedensellik mantığına göre oluşan, düzenlenen bilincin zaman kipinin karşısına bilinçdışında zamanın yokluğunu, bilinçdışının zamansızlığını yerleştirmek değildir. Bilinçli çizgisel zaman ile bilinçdışı zamansızlık arasında kurulan basit karşıtlığın sonucu farklı zamansallık kiplerinin ıskalanması değil midir? Psikanalizin büyük keşfini, ilk kez düşüncemizin önüne getirdiği temel izleği dikkate alarak söylersek özellikle böyledir bu: İnsanın kendini oluşturma ve biçimlendirmesinin, kendi varlığını tedricen inşa etmesinin tam merkezinde çünkü, insan öznenin zamansallıkla ilişkisi vardır. İnsan kendini zamanla, farklı zamansallık kipleriyle kurduğu karmaşık ilişkiler boyunca, o ilişkilerin içinden geçerek oluşturur. Freud’un kliniğin önüne koyduğu sorunlara nihai bir açıklama bulma, Arşimetçi bir nokta tayin etme ‘takıntısı’ söz konusu zamansallık meselesini indirgemeci bir tavırla ele almasına yol açmış, kendi keşfini sonuna kadar götürerek teorik bir çerçeveye kavuşturmasına engel olmuştur sanki. Yorucu teorik çabanın soluklanacağı ve diğer parlak içgörülerini (şimdinin geçmiş üzerindeki karşılıklı etkisi, ve daha da önemlisi, geçmişin anlamının daima virtüel olması ve mütemadiyen yeniden yazılması) karanlıkta bırakan, geriye iten yerin en nihayetinde bulunduğu/keşfedildiği aceleyle ilan edilmiştir: Şimdi bastırılmış geçmiş tarafından belirlenir.

* * *

Psikanalitik teorinin meşhur arkeoloji metaforunu da sakatlayan ve asıl içerimlerini iptal eden bir indirgemecilikten söz ediyoruz demek ki. Birbirini takip eden evreler (oral-anal-genital), burada geçerli olan kronolojik/nedensel mantık, en derindeki bastırılmış ve belirleyici çekirdeğe psikanalitik kazı çalışmasıyla ulaşılması vb.

Tuhaf bir biçimde, günümüzün kişisel gelişim sektörü ve stratejileri de aynı mantığı paylaşmıyor mu? Aynı zamanda her birimizin

konuşmalarına nüfuz etmiş ve egemen söylem/konuşma mertebesine yükselmiş bir şeyden söz ediyorum: Kusur, başarısızlık ve ıstırapları nedeniyle mütemadiyen bireyi suçlayan; kendini sevemediği ve kendine şefkatli davranamadığı, içindeki boşluğun esiri olduğu, kendini tamamlamadığı, ruhundaki narsisistik ayartılara direnemediği, şimdiki anı yaşayamadığı, travmalarıyla yüzleşemediği, yalnızlığa katlanamadığı, bağımlı ilişkiler kurmaktan kaçamadığı, yetişkin olamadığı, içindeki çocuğu keşfedemediği, depresif hissettiği, kaygılarına yenik düştüğü, yaratıcı, üretici ve anlamlı bir hayat süremediği vb. vb. için her seferinde aynı itham edici tonla bireyi işaret eden, buyurgan ve kalpsiz bir tavırla uzun bir yapılacaklar -ve uzak durulacaklar- listesi çıkaran o şeyden. Giyim kuşamdan yiyeceklere, seksten kariyer planlarına, gündelik hayatın ritminden alışkanlıklara, ilişkilerden spora, çağdaş terapi uygulamalarına uzanan o listeler/ reçeteler her köşe başında artık. Bütün reklam panolarında hep aynı slogan: “Mutluluk bir seçimdir.”

Bütün ilişkileri, konuşmaları, duygulanımları kat eden bu kişisel gelişim mantığı/ sektörünün toplumdaki yapısal eşitsizliklerin derinleştiği, hayatın acımasız bir rekabet sahnesinde varkalmaya ve dolayısıyla çıplak biyolojik parametrelere indirildiği, finans piyasalarının selametinin insan hayatının önüne geçtiği, her birimizden kendinin girişimcisi ve yatırımcısı olmanın, saf çıkar insanı haline gelmenin beklendiği, demek bütün ahlak yasalarının parçalandığı, hemen yanibaşımızdakine, komşuya yönelik hınç ve nefretin başat duygular haline geldiği bir zamana -korkunç bir insan-dışılık zamanına- denk gelmesi tesadüf olmamalı.

İnsan ruhunun yapısına ilişkin söz konusu arkeoloji metaforunu şöyle anlamalıyız demek ki: belirli her bir semptomda, her bir ruhsal işlevde, ruhun edimselleşmesi demek olan her bir ruhsal fenomende (rüyalarda, ilişki örüntülerinde, davranışlarda) dile gelen, temsil edilen şey -yapısal olarak temsile müsait olmayanları dışarıda bırakarak söylersek- ruhsallığın tamamıdır. Bir hücre gibi anlaşılması gereken her bir ruhsal işlevde, önceki tüm unsurlar daha yeni olanlarla birlikte, sonrakiler vasıtasıyla, demek aynı anda muhafaza edilmiş ve aktüalize olmuş halde bulunurlar. Bu aynı zamanda günümüzün ruhsal ıstırapları bağlamında şu demektir: Hangi ruhsal özelliğin -psikotik, nevrotik ya da sapkın- öne çıkacağı, baskın ve belirleyici hale geleceği en nihayetinde mevcut

koşullar tarafından tayin edilir. Ya da -biraz daha düzelterek- şöyle diyelim: Mevcut koşullar, toplumsal ve kültürel bağlama göre ruhlarımızdaki en korunmasız, etkiye ve zedelenmeye -ama dile gelmeye de- en açık ve hazır bölgeler mütemadiyen yer-değiştirir. Orada daima işlek halde olan bir kısa devre vardır.

* * *

Yeniden, alternatif bir zaman düzeni -geri dönüşlülük- meselesine ve insan varlığının imkanına hükmeden ilkeye -eksiklik- bağlanma noktası bu. Şimdilik şöyle söylemeyi deneyeyim: Eksiklik -eksiklik ilkesi etrafında gelişen tüm fantaziler, algılamalar, meşguliyetler- insan ruhunu işleten, çalıştıran şeydir. O işleyişin zaman kipi ise geri dönüşlülüktür.

Erdoğan Özmen

02.09.2020 Birikim Dergisi

Yazara ait bir dizi-yazının yeni bölümü